

Rafał Ożarowski

Sahara Zachodnia jako przykład afrykańskiego quasi-państwa

Terminem „Sahara Zachodnia” (z języka arabskiego – *as-Sahra al-Gharbija*) określa się obszar byłej kolonii hiszpańskiej, która do 1976 r. funkcjonowała pod nazwą „Sahara Hiszpańska”¹, a wcześniej Hiszpańska Afryka Zachodnia².

Terytorium Sahary Zachodniej znajduje się na zachodnim wybrzeżu Afryki nad Oceanem Atlantyckim i jest usytuowane pomiędzy Algierią, Marokiem i Mauretanią. Obszar ten od kilkadziesiątu lat stanowi przedmiot roszczeń i sporów w międzynarodowej polityce wielu państw. Obecnie większość terytorium Sahary Zachodniej jest okupowana przez Maroko. Pozostała część jest kontrolowana przez ruch wyzwolenczy Saharyjczyków (rdzenna ludność Sahary Zachodniej jest określana mianem *Sahrawi*), który uformował się w 1973 r. i przyjął nazwę Frontu POLISARIO (od hiszpańskiej nazwy: *Frente Popular para la Liberación de Saguia el Hamra y el Rio de Oro*; w języku polskim: *Ludowy Front Wyzwolenia Sakiji al-Hamry i Rio de Oro* – dalej *Front Polisario*). 27 lutego 1976 roku Front Polisario proklamował utworzenie Saharyjskiej Arabskiej Republiki Demokratycznej (*Al-Dżumhurija al-‘Arabija al-Sahrawija al-Dimokratija* – SARD). Aktualnie prezydent (Muhammad Abdul Aziz) i rząd SARD pełnią swoje obowiązki na emigracji w Algierii. Za tymczasową stolicę SARD uznaje się Bir al-Hulw (Bir Lehlu), podczas gdy największe miasto Sahary Zachodniej al-‘Ajun pozostaje pod kontrolą marokańską.

1. Aktualny stan badań

Problematyka Sahary Zachodniej nie była dotąd szeroko podejmowana w nauce polskiej. Dotychczas ukazała się praktycznie jedna monografia w pełni poświęcona Saharze Zachodniej (Mariusz Malinowski, *Sahara Zachodnia. Konflikt terytorialny*

¹ W odniesieniu do tego obszaru sprzed 1976 r., autor stosuje także określenie „Sahara Zachodnia”.

² Zob. *Arabowie. Słownik encyklopedyczny*, red. M.M. Dziekan, Warszawa 2001, s. 316. W skład Hiszpańskiej Afryki Zachodniej wchodziła również enklawa Ifni, przekazana Maroku w 1969 r.

między Marokiem a Hiszpanią w latach 1956–1976, Toruń 2001), w której autor przedstawił istotę sporu wokół tego obszaru, lecz w okresie, kiedy Sahara Zachodnia była jeszcze skolonizowana przez Hiszpanię. Za to ukazało się kilka wartościowych artykułów w pismach periodycznych i publikacjach zbiorowych, w których przedstawiono konflikt w Saharze Zachodniej w różnych okresach jego rozwoju. Należy tu wymienić takie pozycje, jak: Stanisław Parzymies, *Spór wokół Sahary Zachodniej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1976, nr 4; Adam Kosidło, *Sahara Zachodnia – dekolonizacja bez niepodległości?*, [w:] *Konflikty i spory międzynarodowe*, t. 1, red. Robert Łoś, Łódź 2009; Selim Chazbijewicz, *Polityczny konflikt o terytorium Sahary Zachodniej*, [w:] *Przestrzeń i granice we współczesnej Afryce*, red. Arkadiusz Żukowski, „Forum Politologiczne” t. 10, Olsztyn 2010. Ponadto można wskazać tutaj syntetyczny tekst autorstwa Julii Marendziak, *Sahara Zachodnia – historia i przyszłość*, który ukazał się w 2006 r. na portalu internetowym psz.pl.

Sprawa Sahary Zachodniej została poruszona w wielu monografiach i opracowaniach poświęconych problemom kontynentu afrykańskiego oraz historii i polityce państw bezpośrednio zaangażowanych ten konflikt. Spośród starszych prac warto tu wymienić: monografię Andrzeja Dziubińskiego, *Historia Maroka* (Warszawa 1983), w której problemy Sahary Zachodniej pojawiają się w odniesieniu do Maroka niebędącego wówczas jeszcze państwem niepodległym. Autor zakończył opis dziejów Maroka na 1956 r. Ponadto szczególnie należy wskazać na monografię S. Parzymiesa, *Polityka śródziemnomorska państw Maghrebu* (Warszawa 1980), w której autor przedstawił konflikt saharijski na tle sporów terytorialnych w regionie Maghrebu; opracowanie Jerzego Krasuskiego, *Wspólnota francuska w Afryce (Communauté)* (Poznań 1983), gdzie w rozdziale dotyczącym napięć w regionie Maghrebu autor opisał zatarg o Saharę Zachodnią oraz monografię Marka J. Malinowskiego, *Cień Marsa nad Czarnym Lądem* (Warszawa 1986), w której jeden z rozdziałów został poświęcony konfliktowi saharijskiemu. Warta uwagi jest monografia Jadwigi Ficowskiej, *Maroko* (Warszawa 1985), która wprawdzie ma charakter popularnonaukowy, lecz w interesujący sposób zostały tu przedstawione pierwsze lata sporu wokół Sahary Zachodniej, w tym przygotowania do „zielonego marszu” obywateli marokańskich z 1975 r. Wśród nowszych publikacji należy wymienić: monografię autorstwa Janusza Żebrowskiego *Maroko. Współczesność a historia* (Warszawa 2001), w której jeden z rozdziałów został poświęcony konfliktowi w Saharze Zachodniej w polityce Maroka; pracę zbiorową *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. Jan J. Milewski i Wiesław Lizak (Warszawa 2002), w której konflikt w Saharze Zachodniej został przedstawiony przy okazji analizy polityki zagranicznej Algierii i Mauretanii. Ponadto w podręczniku akademickim – *Historia współczesnego świata arabskiego* autorstwa Danuty Madeyskiej, konflikt wokół Sahary Zachodniej stanowi ważną część rozdziału dotyczącego polityki Maroka i w mniejszym stopniu Algierii.

Dużo więcej materiałów i opracowań poświęconych problemom Sahary Zachodniej ukazało się w języku angielskim. Zainteresowanie anglosaskich badaczy Saharą Zachodnią jest następstwem intensywnej polityki USA w stosunku do świata arabskiego. Do najważniejszych monografii i prac zbiorowych w języku angielskim przedstawiających problem Sahary Zachodniej można zaliczyć takie pozycje, jak: Virginia Thompson, Richard Adloff, *The Western Saharans. Background to Conflict*, London 1980; *International Dimensions of Western Sahara Conflict*, red. Yahia H. Zoubir i Daniel Volman (London 1993); Toby Shelley, *Endgame in the Western Sahara: What Future for Africa's Last Colony?* (New York 2004); Erik Jensen, *Western Sahara. Anatomy of a Stalemate* (London 2004); Jacob Mundy, Stephen Zunes, *Western Sahara: War, Nationalism and Conflict Irresolution* (New York 2010). Na przestrzeni wielu lat trwania konfliktu w Saharze Zachodniej ukazało się sporo wartościowych artykułów poświęconych temu zagadnieniu. Są to m.in.: Jacob Mundy, *Seized of the Matter The UN and the Western Sahara Dispute*, „Mediterranean Quarterly” 2004, vol. 15; Laura E. Smith, *The Struggle for Western Sahara: What Future for Africa's Last Colony?*, „The Journal of North African Studies” 2005, vol. 10; Jacques Roussellier, *Quicksand in the Western Sahara? From Referendum Stalemate to Negotiated Solution*, „International Negotiation” 2005, vol. 10; Yahia H. Zoubir, *Stalemate in Western Sahara: Ending International Legality*, „Middle East Policy” 2007, vol. XIV; Jacob Mundy, *Out with the Old, in with the New: Western Sahara back to Square One?*, „Mediterranean Politics” 2009, vol. 14; Rui Alexandre Novais, *An Unfinished process: the Western Sahara as a post-scriptum of the colonial period*, „Africana Studia” 2009, nr 12. Wiele opracowań prezentuje bardzo wysoki poziom merytoryczny, chociaż nie są one pozbawione emocjonalnego stosunku do dylematu Sahary Zachodniej. Dobry tego przykład stanowią artykuły: Abdeslama Maghraoui'ego, *Ambiguities of Sovereignty: Morocco, The Hague and the Western Sahara Dispute*, „Mediterranean Politics” 2003, vol. 8 oraz Sidiego M. Omara, *The right to self-determination and the indigenous people of Western Sahara*, „Cambridge Review of International Affairs” 2008, vol. 21. Autor pierwszego tekstu jest marokańskim politologiem, drugi zaś jest reprezentantem Frontu Polisario w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Z tego względu tekst A. Maghraoui'ego stawia politykę Maroka wobec Sahary Zachodniej w dość pozytywnym świetle. Natomiast S.M. Omar w swoim tekście w odniesieniu do obecności marokańskiej w Saharze Zachodniej stosuje termin „okupacja”, którego w artykule A. Maghraoui'ego na próżno by szukać.

Na szczególną uwagę zasługują materiały i analizy opracowane przez różne instytucje badawcze. Warto tu wymienić solidne raporty opracowane przez International Crisis Group – *Western Sahara: The Cost of the Conflict* (MENA Report, 2007, nr 65) i *Western Sahara: Out of Impasse* (MENA Report 2007, nr 66 oraz raporty przygoto-

wywane na przestrzeni wielu lat przez amerykański *Middle East Research and Information Project* (MERIP).

2. Przyczyny konfliktu

Hiszpańska kolonia

Pomimo że to Portugalczycy jeszcze w XV w. jako pierwsi dokonali eksploracji terytorium dzisiejszej Sahary Zachodniej, obszar ten w 1884 r. oficjalnie został skolonizowany przez Hiszpanię. W ten sposób nie chciała ona dopuścić do sytuacji, aby jakiegokolwiek inne państwo europejskie przejęło kontrolę nad terytorium położonym nieopodal Wysp Kanaryjskich³. Tuż po skolonizowaniu Sahary Zachodniej (a w zasadzie jej wybrzeża, gdyż plemiona interioru przez wiele dziesięcioleci nie poddawały się hiszpańskiej okupacji), która wówczas określana była jako Rio de Oro, w 1886 r. utworzono Królewski Komisarjat Rio de Oro, podporządkowany hiszpańskiemu Ministerstwu Spraw Zamorskich, a od 1901 r. Ministerstwu Stanu⁴. Od 1887 r. kolonią tą zarządzał gubernator generalny Wysp Kanaryjskich, którym był Emilio Bonelli Hernando.

Status Sahary Zachodniej jako kolonii hiszpańskiej musiał być jeszcze zaakceptowany i potwierdzony przez inne imperia kolonialne, w tym przede wszystkim przez mającą swoje wpływy w Maroku i Mauretanii – Francję. Po tym, kiedy Francja zagwarantowała sobie nadrzędną rolę w Maroku zawierając 30 marca 1912 r. z sułtanem Mulajem Hamidem traktat w Fezie, 27 listopada 1912 r. został zawarty francusko-hiszpański układ określający podział wpływów na obszarze Maroka i Sahary Zachodniej. W porozumieniu tym określono posiadłości hiszpańskie w Maroku (Rif, Półwysep Tangerski bez Tangeru i eksklawę Ifni) oraz potwierdzono poprzednie ustalenia z lat 1900 i 1904 dotyczące granic Sahary Zachodniej⁵.

Od 1934 r. władzę nad obszarem Sahary Zachodniej sprawował Wysoki Komisarz Hiszpańskiego Maroka. W 1946 r. została ustanowiona Hiszpańska Afryka Zachodnia (*África Occidental Española*), w której skład wchodziły posiadłości: Maroko Hiszpańskie, Ifni i Sahara Zachodnia.

³ S. Parzymies, *Spór wokół Sahary Zachodniej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1976, nr 4, s. 80.

⁴ M. Malinowski, *Sahara Zachodnia. Konflikt terytorialny między Marokiem a Hiszpanią w latach 1956–1976*, Toruń 2001, s. 130.

⁵ A. Dziubiński, *Historia Maroka*, Wrocław 1983, s. 397; S. Parzymies, op.cit., s. 80. Ustalenia dotyczące granic Sahary Zachodniej w latach 1885–1912 zostały bardzo dobrze przedstawione (wraz z mapami) w: G.F. Desay, *Spanish Territorial Boundary Changes in Northwest Africa*, „Geographical Review” 1942, vol. 32, nr 2, s. 303–306. Zob. także: *Treaty Between France and Spain Concerning Morocco*, „The American Journal of International Law” 1912, vol. 6, nr 2, Supplement: Official Documents, s. 116–120.

Wraz z postępującym procesem dekolonizacji w 1957 r. na obszarze eksklawy Ifni wybuchło powstanie inspirowane przez marokańskich nacjonalistów. Przeciwno siłom hiszpańskim wystąpiła Saharyjska Armia Wyzwolenia. Z czasem powstanie rozszerzyło się na terytorium całej Sahary Zachodniej. W wyniku wspólnej francusko-hiszpańskiej akcji przeprowadzonej w styczniu 1958 r. udało się stłumić rebelię⁶. W tym samym roku Hiszpania dokonała zmiany statusu Sahary Zachodniej i przekształciła ją z kolonii w terytorium zamorskie. Od tego czasu w odniesieniu do obszaru połączonych dwóch prowincji Rio de Oro i Saguia al Hamra zaczęto stosować określenie „Sahara Hiszpańska”. W 1963 r. w wyborach do hiszpańskiego parlamentu (Kortezy) trzech przedstawicieli pochodziło z Sahary Hiszpańskiej. Dwóch z nich było muzułmańskimi wodzami plemiennymi⁷. Wprawdzie Hiszpania już w 1966 r. formalnie uznała zasadę samostanowienia ludności Sahary Zachodniej, jednak w rzeczywistości opierała się dekolonizacji, mając na uwadze czynniki *stricte* ekonomiczne⁸.

Pod koniec lat 60. i na początku lat 70., Hiszpania, w okresie schyłku swojego imperium kolonialnego, pozwoliła na dalsze zmiany polityczne w Saharze Zachodniej, tym bardziej, że w 1965 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) przyjęło rezolucję w sprawie Sahary Zachodniej (Hiszpańskiej) nr 2072, w której skierowano do Hiszpanii prośbę, aby ta podjęła wszelkie możliwe kroki na rzecz wyzwolenia Sahary Zachodniej⁹. W związku z tym najpierw w 1967 r. ustanowiono Zgromadzenie Ogólne Sahary Zachodniej – *Dżema'a*, które miało stanowić naczelną organ administracyjny¹⁰ a następnie utworzono partię polityczną – Partię Rewolucyjno-Postępową (*Partido Revolucionario Progresivo* – PRP), która za kilka miesięcy przeobraziła się w Partię Saharyjskiej Jedności Narodowej (*Partido de Unión Nacional Saharaui* – PUNSA). Zrzeszała ona głównie osoby o orientacji prohiszpańskiej¹¹. Za istotną zmianę w polityce upadającej dyktatury generała Francisco Franco można było uznać przekazanie w 1969 r. eksklawy Ifni Maroku. Pomimo tego sytuacja w Saharze Zachodniej zaczęła się zaostrzać. Jeszcze w 1970 r. wybuchły zamieszki w największym mieście Al-‘Ajun. Był to efekt już kilkuletniej działalności Frontu Wyzwolenia Sahary (FWS). Poza tą organizacją w tamtym czasie zaczął działać lewicowy i utworzony z inspiracji Algierii Front Polisario (od 1973 r.), który później po FWS przejął pierwszoplanową rolę ruchu niepodległościowego Sahary Zachodniej.

⁶ M. Malinowski, op.cit., s. 100–101.

⁷ R. Pélissier, *Spain's Discreet Decolonization*, „Foreign Affairs” 1965, vol. 3, s. 3, 522.

⁸ M.J. Malinowski, *Cień Marsa nad Czarnym Łądem*, Warszawa 1986, s. 265.

⁹ Pełny tekst rezolucji zob. A/RES/2072(XX), dostęp online: w www.un.org (02.06.11).

¹⁰ W rzeczywistości, jak podaje M. Malinowski, *Dżema'a* pod hiszpańskimi rządami była „zgromadzeniem notabli i ich klientów, opłacanych przez metropolię i również przez nią utrzymywanych w możliwie najbardziej komfortowej sytuacji życiowej”, zob. M. Malinowski, op.cit., s. 138–139.

¹¹ A. Kosidło, *Sahara Zachodnia – dekolonizacja czy niepodległość?*, [w:] *Konflikty i spory międzynarodowe*, t. 1, red. R. Łoś, Łódź 2009, s. 193; M. Malinowski, op.cit., s. 145.

Swoją aktywność prowadził także opozycyjny wobec Frontu Polisario, Ruch Oporu Ludzi Błękitnych (*Mouvement de résistance des hommes bleus* <MOREHOB>)¹². Powstał on w 1969 r. i był kierowany przez Eduarda Mohę (Mohammed R'guibi). W okresie kolonizacji hiszpańskiej MOREHOB opowiadał się za unią Sahary Zachodniej z Marokiem¹³.

W ostatnich miesiącach swojego życia gen. Franco za wszelką cenę chciał samodzielnie pokierować losami Sahary Zachodniej. Dążył on do tego, aby we współpracy z podległą sobie *Dżema'a* przygotować prowincję na przekazanie władzy w ręce samych Saharyjczyków. W zamierzeniu elitę rządząca mieli stanowić członkowie PUNS. Jednak upadająca dyktatura Franco nie przekonywała do współpracy nawet osób z ramienia prohiszpańskiej PUNS¹⁴. W związku z tym w Madrycie zorganizowano konferencję z udziałem gospodarza – Hiszpanii oraz Maroka i Mauretanii. W rezultacie tego 14 listopada 1975 r. podpisano porozumienie madryckie, na którego mocy przekazywano od 28 lutego 1976 r. kontrolę w Saharze Zachodniej Maroku i Mauretanii. Do tego czasu terytorium to było zarządzane przez hiszpańskiego gubernatora i dwóch jego zastępców z Maroka i Mauretanii. Hiszpania wynegocjowała z Marokiem podział udziałów w FOSBUCRA – kompanii wydobywającej fosforyty, zachowując 35% akcji. Maroko zatrzymywało 65% udziałów, a część z nich miało przekazać Mauretanii. Układ został ratyfikowany przez Kortezy pięć dni później, a król Maroka Hassan II ogłosił, że sprawa Sahary została ostatecznie rozwiązana¹⁵. Zgodnie z porozumieniem madryckim siły hiszpańskie opuściły Saharę Zachodnią 28 lutego 1976 r., aczkolwiek już w grudniu 1975 r. na terytorium Sahary Zachodniej wkroczyły wojska marokańskie¹⁶.

Roszczenia Maroka

2 marca 1956 r. Maroko uzyskało niepodległość na mocy porozumienia pomiędzy rządem francuskim a sultanem Mohammedem ben Jussefem. Ponad miesiąc później podobne kroki podjęła Hiszpania, która ogłosiła koniec okupacji w swojej strefie w Maroku. Tym samym Mohammed ben Jusefi ogłosił się królem Maroka i przyjął tytuł Mohammeda V¹⁷. Nowo powstałe państwo stanęło wobec wielu dylematów polityki zagranicznej. W pierwszej kolejności chciano doprowadzić do kompletnej dekolonizacji Maroka (wówczas poza Saharą Zachodnią, w dalszym ciągu pod hiszpańskim

¹² S. Parzymies, op.cit., s. 84–85.

¹³ A. P. Schmid, A.J. Jongman, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, „Theories & Literature”* 1988, s. 694.

¹⁴ M. Malinowski, op.cit., s. 145.

¹⁵ V. Thompson, R. Adloff, *The Western Saharans. Background to Conflict*, London 1980, s. 175.

¹⁶ M.J. Malinowski, op.cit., s. 266.

¹⁷ A. Dziubiński, op.cit., s. 459.

zarządem pozostawała eksklawa Ifni oraz Ceuta i Melilla oraz trzy miasteczka położone między Ceutą i Melillą – Peñon de Alhucemas, Peñon de Vélez de la Gomera i Villa Sanjurjo oraz bezludne wysepki Chafarinas¹⁸). Poza tym Maroko już jako niepodległy podmiot zaczęło wysuwać roszczenia wobec kontrolowanej przez Hiszpanię Sahary Zachodniej oraz wobec Algierii, Mali i Mauretanii, która w 1960 r. uzyskała od Francji niepodległość. Maroko nawiązywało w ten sposób do idei „Wielkiego Maroka” (*al-Maghrib al-Kabir*). Stanowiło to efekt silnych wpływów nacjonalistów marokańskich w polityce tego państwa, w szczególności Partii *Istiklal* (z arab. niepodległość) i jej lidera Muhammada Allala el-Fasiego. W lipcu 1956 r. w dzienniku „al-Alam” – organie prasowym *Istiklal*, ukazała się mapa „Wielkiego Maroka”, według której obszar ten miał obejmować tereny ówczesnego Maroka wraz z Saharą Zachodnią i Mauretanią, a także zachodnie prowincje Algierii – Tindufi i Beszar oraz terytoria północno-zachodniego Mali wraz z miejscowością Taoudenni¹⁹.

Po śmierci Mohammeda V 26 lutego 1961 r., na tronie królewskim zastąpił go jego syn Hassan II. Początkowo kontynuował on linię wyznaczoną przez ojca i w polityce zagranicznej podtrzymywał marokańskie roszczenia terytorialne. Rezultatem tego była m.in. marokańsko-algierska „wojna piaskowa”. Maroko powołując się na ustalenia z 1961 r., zawarte z algierskim rządem na emigracji, chciało wykorzystać niestabilną sytuację w Algierii, jaka miała miejsce tuż po zakończeniu kolonialnej wojny z Francją, i zdecydowało się na opanowanie przygranicznych prowincji, które były przedmiotem roszczeń ze strony Maroka. Konflikt na dobre rozgorzał w październiku 1963 r. i został dopiero zażegnany przy pomocy prezydenta Mali Modibo Keity, cesarza Etiopii Hajlego Selassiego I i Organizacji Jedności Afrykańskiej²⁰. Z końcem lat 60. Maroko zaczęło odstępować od wielu roszczeń zawartych w ramach idei „Wielkiego Maroka”. Dowodem na to było uznanie Mauretanii w 1969 r. i zawarcie w 1970 r. z Algierią porozumienia respektującego istniejące granice.

Niemniej jednak Sahara Zachodnia w dalszym ciągu była postrzegana jako obszar *stricte* marokański. Król Hassan II, przewidując rychły upadek kolonialnego imperium Hiszpanii, zintensyfikował swoje działania względem Sahary Zachodniej i coraz wyraźniej podkreślał roszczenia wobec tego terytorium. Rząd Maroka akceptował pomysł Hiszpanii na rozpisanie referendum w Saharze Zachodniej, ale tylko pod warunkiem, że ludność saharajska będzie miała do wyboru dwie opcje: albo utrzymanie panowania hiszpańskiego (co było mało prawdopodobne), lub przyłączenie Sahary

¹⁸ M.J. Malinowski, op.cit., s. 264. Ceuta i Melilla do dnia obecnego pozostały w posiadaniu Hiszpanii. Te dwie jednostki administracyjne, posiadające autonomię stanowią część państwa hiszpańskiego.

¹⁹ A.S. Reyner, *Morocco's International Boundaries: A Factual Background*, „The Journal of Modern African Studies” 1963, vol. 1, no. 3, s. 314, 321.

²⁰ K. Farsoun, J. Paul, *War in the Sahara: 1963*, „MERIP Reports” 1976, nr 45, s. 13–14; S. Parzymies, *Polityka śródziemnomorska państw Maghrebu*, Warszawa 1980, s. 161.

Zachodniej do Maroka²¹. Poza tym w 1974 r. Maroko wystąpiło z wnioskiem na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ, aby te zwróciło się do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) o opinię w sprawie prawowej przynależności Sahary Zachodniej. MTS ogłosił swe orzeczenie 2 października 1975 r. uznając, że w okresie kolonizacji hiszpańskiej występowały istniejące związki pomiędzy plemionami saharijskimi a sułtanem Maroka, aczkolwiek nie potwierdzono związku suwerenności terytorialnej pomiędzy terytorium Sahary Zachodniej a Marokiem²². W tym samym roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło dwie, w rzeczywistości sprzeczne ze sobą rezolucje w sprawie dekolonizacji Sahary Zachodniej. Pierwsza z nich dotyczyła stworzenia ludności saharijskiej warunków do swobodnego wyboru swojej przyszłości, natomiast druga potwierdzała prawo Sahary Zachodniej do samostanowienia, lecz realizację tego przedsięwzięcia powierzała Hiszpanii, Maroku i Mauretanii²³. Jednocześnie rząd marokański, wykorzystując słabość polityczną Hiszpanii, z inspiracji Hassana II zorganizował w listopadzie 1975 r. tzw. „Zielony Marsz” (*Masira Chadra*). Uczestniczyło w nim około 350 tys. marokańskich obywateli, których zadaniem była „pokojowa inwazja” na terytorium Sahary Zachodniej tak, aby nie wchodzić w konflikt z siłami zbrojnymi Hiszpanii. „Zielony Marsz” stanowił unikalną formę realizacji celów politycznych²⁴.

Jak podaje A. Maghraoui, roszczenia wobec terytorium Sahary Zachodniej, Maroko opierało na trzech kluczowych argumentach²⁵:

- 1) występowaniu historycznych związków Maroka z tym obszarem poprzez zwierzchność sułtanów marokańskich nad plemionami saharijskimi, powołując się m.in. na ustanowioną już w 1675 roku za czasów Mulajja Raszida administrację nad tym terytorium, sprawowaną przez oficjalnych reprezentantów władcy (*ka'id*). Jeszcze, w pierwszym okresie kolonizacji hiszpańskiej, jak podaje M. Malinowski, część plemion Sahary Zachodniej składała hołd marokańskiemu sułtanowi, chociaż inne odmawiały mu posłuszeństwa²⁶;
- 2) powoływaniu się na międzynarodowe traktaty i umowy kolonialne (*colonial records*), na których podstawie uznawana była terytorialna integralność Maroka wraz z obszarem Sahary Zachodniej²⁷;

²¹ S. Parzymies, *Spór wokół...*, s. 88.

²² J. Żebrowski, *Maroko. Współczesność a historia*, Warszawa 2001, s. 80.

²³ M. J. Malinowski, op.cit., s. 267.

²⁴ O szczegółach „Zielonego Marszu” – przygotowaniach do niego i przeprowadzeniu całego przedsięwzięcia zob. J. Ficowska, *Maroko*, Warszawa 1985, s. 150–153.

²⁵ A. Maghraoui, *Ambiguities of Sovereignty: Morocco, The Hague and the Western Sahara Dispute*, „Mediterranean Politics” 2003, vol. 8, nr 1, s. 117–123.

²⁶ M. Malinowski, op.cit., s. 129.

²⁷ Tutaj autor powołał się na: brytyjsko-marokańskie porozumienie z 1895 roku, na którego mocy Maroko uzyskiwało punkt handlowy Tarfaja i w którym zostało uznane zwierzchnictwo Maroka od Oued

3) procesie dekolonizacji, który w percepcji marokańskiej miał doprowadzić do odzyskania wszystkich obszarów należących w przeszłości do Maroka.

Ponadto istotnym czynnikiem, który wzmacniał marokańskie roszczenia terytorialne w stosunku do Sahary Zachodniej były występujące na tym obszarze złoża surowców naturalnych (w tym przede wszystkim fosforytów). Złoża fosforytów zostały odkryte jeszcze przez hiszpańskich geologów w 1947 r., a ich zasoby szacowano na 10 mld ton²⁸. Hiszpania rozpoczęła eksploatację i eksport fosforytów z Sahary Zachodniej w ostatnich latach swojej obecności na tym terytorium. Kiedy Maroko zajęło większość obszaru Sahary Zachodniej stało się jednym z głównych eksporterów fosforytów.

Roszczenia Mauretanii

Mauretania jeszcze przed uzyskaniem niepodległości zgłaszała roszczenia do terytorium Sahary Zachodniej. Nawiązywano w ten sposób do idei „Wielkiej Mauretanii”, która stała w sprzeczności z ideą „Wielkiego Maroka” (z tego powodu Maroko aż do 1969 r. nie chciało uznać Mauretanii).

1 czerwca 1957 r. wicepremier Republiki Mauretańskiej (autonomicznego podmiotu w ramach Unii Francuskiej) Moktar Ould Daddah wygłosił na ten temat znamienne przemówienie²⁹. Wzywał on wszystkich Maurów, włącznie z tymi zamieszkującymi terytorium Sahary Zachodniej do tego, aby urzeczywistnić w przyszłości ideę „Wielkiej Mauretanii”³⁰. Powoływano się wówczas na bliskie związki etniczne i językowe pomiędzy Maurami a plemionami saharyjskimi. Społeczności te posługują się arabskim dialektem – *hassanija*, który dodatkowo w Mauretanii ma status języka urzędowego³¹.

Mauretania powoływała się także na istnienie historycznego państwa „Bilad Szinguitti” (Państwo Szinguitti), które było luźną federacją plemion. Miało się ono rozcią-

Draa do przylądka Budżdu; traktat z Algeciras z 1906 r., który został zawarty przez największe potęgę europejskie i na którego mocy podtrzymano po pierwsze niezależność Maroka i po drugie jak podaje autor „terytorialną integralność Maroka włącznie ze zwierzchnictwem nad Saharą Zachodnią” (*Morocco's territorial integrity including sovereignty over the Saharan territories*). W rzeczywistości ani jeden, ani drugi dokument zupełnie nie oddaje tego, co chciał zaakcentować w dość mało obiektywny sposób Maghraoui. Układ brytyjsko-marokański nie został w ogóle wzięty pod uwagę przez MTS przy przygotowywaniu przez niego opinii w sprawie Sahary Zachodniej; zaś traktat z Algeciras w rzeczywistości kładł kres niepodległości Maroka, czyniąc z niego międzynarodowy protektorat. Zob. A. Dziubiński, op.cit., s. 388–389 oraz W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych w czasach nowożytnych 1815–1945*, Warszawa 1996, s. 288.

²⁸ Zob. M.J. Malinowski, op.cit., s. 264.

²⁹ S. Parzymies, *Spór wokół...*, s. 83.

³⁰ Archives of the Ministry of Foreign Affairs, *Discours du Vice-Président du Conseil de Gouvernement de la Mauritanie*, (Nouakchott 1/7/1957, s. 2, cyt. za: Ahmed Salem, *Mauritania: A Saharan Frontier-state*, „The Journal of North African Studies” 2005, vol. 10, nr 3–4, s. 498.

³¹ *Arabowie...*, s. 178.

gać od rzeki Senegal aż do wadi (ued) Sugui al-Hamra, czyli włącznie z częścią obszaru Sahary Zachodniej. Jak wskazywał rząd mauretański, „Bilad Szinguitti” wykazywało się daleko idącą „zwartością” (*cohesion*), specyficznymi cechami charakterystycznymi i własnym prawem saharyjskim dotyczącym studni, obszarów rolniczych, pastwisk, regulowaniem międzyplemiennych wrogości czy rozwiązywaniem sporów. Podkreślano również, że w owych czasach powszechne były migracje plemienne, stąd wiele klanów miało posiadłości zarówno na terytoriach obecnej Sahary Zachodniej, jak i Mauretanii. I tak np. miejsca pochówku, ziemia, studnie w Rio de Oro przynależały do plemion pochodzącym z obszaru dzisiejszej Mauretanii; podobnie miejsca wodopoju i przystanie w oazach znajdujące się w Mauretanii stanowiły własność plemion z Sahary Zachodniej. W opinii wydanej w 1975 r. argumenty te ze strony Mauretanii zostały przez MTS odrzucone, który uznał, że „Bilad Szinguitti” nie odzwierciedlało podmiotu państwowego i tym samym nie można go utożsamiać z państwem mauretańskim (w oryg. „Mauretanian entity”)³².

3. Zawilości konfliktu 1976–2010

Po wkroczeniu wojsk marokańskich i mauretańskich w 1976 roku Front Polisario powołał do życia SARD. Miała ona stanowić namiastkę państwa Saharyjczyków i wyrażać w ten sposób dezaprobatę w stosunku do zaistniałej sytuacji, w której Sahara Zachodnia nadal pozostawała *de facto* kolonią. Prezydentem SARD został lider Frontu Polisario M.A. Aziza, który funkcję tę pełni aż do dzisiaj. Od tego czasu prezydent i rząd SARD zaczęli rezydować w Tindouf w Algierii nieopodal obozów dla uchodźców saharyjskich (ich liczbę szacuje się obecnie na 160 tys.). Rozpoczął się długotrwały konflikt partyzantów Frontu Polisario z siłami marokańskimi i jeszcze wtedy mauretańskimi, które ostatecznie po zrzeknięciu się przez Mauretanię roszczeń do Sahary Zachodniej i podpisaniu przez nią układu pokojowego z Frontem Polisario w 1979 r., wycofały się z tego terytorium (wówczas tereny kontrolowane wcześniej przez Mauretanię przeszły pod administrację SARD i powstała w ten sposób tzw. „wolna strefa”). Dotkliwie straty, jakie zadawali Marokańczykom partyzanci Polisario i potrzeba ochrony ze strony Maroka swoich osadników i kopalń fosforytów przyczyniły się do podjęcia decyzji o budowie około 2,500 tys. km wału piaskowego, wyposażonego w detektory i radary, rozdzielającego ok. 80% części Sahary Zachodniej zajmowanej przez Maroko od „wolnej strefy” kontrolowanej przez SARD. Przedsięwzięcie to było realizowane w latach 1981–1987³³.

³² Zob. Advisory Opinion, 16 października 1975 r., art. 132–152, <http://www.icj-cij.org/docket/files/61/6195.pdf>, odczyt z dn. 16.06.2011.

³³ Zob.: L.E. Smith, *The struggle for Western Sahara: What future for Africa's last colony?*, „The Journal of North African Studies” 2005, vol. 10, nr 3–4, s. 547; A. Kosidło, op.cit., s. 199–200.

Płaszczyzny umiędzynarodowienia konfliktu

Od początku powołania do życia SARD konflikt wykazywał się silnym stopniem umiędzynarodowienia i w latach 1976–1989 można go było rozpatrywać na co najmniej trzech płaszczyznach:

Po pierwsze, „sprawa Sahary Zachodniej” stanowiła przedmiot marokańsko-algierskiej rywalizacji o prymat w regionie Maghrebu. Algieria, która wspierała Front Polisario i nagłaśniała problem Sahary Zachodniej na forum międzynarodowym, chciała w ten sposób przeciwstawić się idei budowania „Wielkiego Maroka”, która była sprzeczna z wizją polityki Algierii w regionie Maghrebu. Stąd algierskie wsparcie udzielane SARD m.in. na forum Organizacji Jedności Afrykańskiej (*Organisation of African Unity* – OJA), miało podkreślić rolę Algierii na kontynencie afrykańskim, jako państwa nawołującego do walki z kolonizacją i rasizmem. Działania takie odbywały się kosztem politycznego wizerunku Maroka. Ponadto na terytorium Algierii nieopodal granicy z Saharą Zachodnią odkryto złoża rudy żelaza, które w momencie uzyskania przez Saharę Zachodnią pełnej niepodległości mogłyby być transportowane do portów u wybrzeża Oceanu Atlantyckiego.

Algiersko-marokańska rywalizacja polityczna wokół Sahary Zachodniej spowodowała liczne napięcia i kryzysy we wzajemnych stosunkach. W 1976 r. po uznaniu przez Algierię SARD, Maroko zerwało z nią stosunki dyplomatyczne, które ponownie nawiązano w 1988 r. Przez te wszystkie lata zachodziły poważne obawy co do eskalacji konfliktu algiersko-marokańskiego (w 1976 r. doszło do starcia zbrojnego pod Amgalą). Szczęśliwie jednak przywódcom politycznym obydwu krajów udawało się do pewnego stopnia kontrolować sytuację³⁴. Poza tym spory marokańsko-algierskie negatywnie oddziaływały w regionie Maghrebu na rzecz jego integracji. Jak trafnie to ujęła Laura E. Smith, stabilność Maghrebu zależy od dobrych relacji Maroka i Algierii, a wrogość pomiędzy nimi powstrzymuje naturalny proces regionalnej integracji, który przynosi korzyści w zakresie bezpieczeństwa i sfery ekonomicznej dla całego regionu, jak i dla świata Zachodu³⁵.

Po drugie, konflikt wokół Sahary Zachodniej wpisywał się w „zimnowojenną” rywalizację. Algieria za prezydentury Ahmeda Ben Belli (1963–1965), Huariego Bumedienu (1965–1978) i Ben Dżadida asz-Szaziliego (1979–1992) w polityce wewnętrznej wprowadzała założenia socjalistyczne. Już w kwietniu 1964 r. Ben Bella ogłosił tzw. Kartę Algierską, w której nakreślono teoretyczne podstawy algierskiego socjalizmu. Na początku lat 70. przeprowadzono nacjonalizację w sektorze naftowym,

³⁴ A. Kasznik-Christian, *Algieria*, Warszawa 2006, s. 423–424.

³⁵ L.E. Smith, op.cit., s. 553. Po odnowieniu stosunków dyplomatycznych pomiędzy Algierią i Marokiem rozpoczął się okres ocieplenia we wzajemnych relacjach, który zaowocował ustanowieniem w 1989 r. Arabskiej Unii Maghrebu (*Ittihad al-Maghrib al-Arabi* – AUM). Szerzej zob. strona oficjalna – <http://www.maghrebarabe.org/ar/>.

ogłoszono rewolucję agrarną, która zakładała m.in. osiedlanie plemion koczowniczych i kolektywizację. W 1976 r. ogłoszono Kartę Narodową, która stanowiła ideologiczne i polityczne odniesienie do proklamowanej w tym samym roku nowej konstytucji. Została tam potwierdzona opcja socjalistyczna w połączeniu z islamem³⁶.

Pomimo tego, że Algieria aktywnie uczestniczyła w Ruchu Państw Niezaangażowanych (*Non-Alignment Movement* – RKN), działania takie zbliżyły Algierię do Związku Radzieckiego i jego sojuszników i czyniły z niej głównego protektora ideologicznego Frontu Polisario.

Maroko dla odmiany do końca „zimnej wojny” pozostawało w orbicie wpływów USA. Z wyjątkiem Egiptu, Maroko otrzymywało pomoc finansową od USA, większą niż jakiegokolwiek inne państwo arabskie. Od czasu rozpoczęcia wojny o Saharę Zachodnią w 1976 r. Maroko uzyskiwało ponad 1/3 amerykańskiej pomocy finansowej kierowanej do państw kontynentu afrykańskiego. Z tego wartość pomocy jedynie w sferze militarnej wynosiła 1 mld USD, zaś w sferze gospodarczej – 1,3 mld USD³⁷. W zamian, jak podaje Stephen Zunes, „Maroko pozostawało bardzo bliskim sojusznikiem strategicznym USA w Afryce i w świecie arabskim”³⁸. Marynarka Wojenna i siły lotnicze USA mogły korzystać z baz i portów marokańskich. Zacieśniono również współpracę pomiędzy wywiadami tych państw³⁹. Po zakończeniu „zimnej wojny” Maroko w dalszym ciągu pozostawało bliskim sojusznikiem USA. Wsparło operację „Pustynna Burza” wysyłając ok. 2 tys. żołnierzy do Arabii Saudyjskiej. Ponadto Maroko w kooperacji z USA przyjmowało dość „łagodną” postawę wobec Izraela w porównaniu do innych państw arabskich, a sam król Hassan II aktywnie wpierał inicjatywę pokojowego rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego⁴⁰. W 2004 r. Maroko i USA podpisały porozumienie o wolnym handlu (*Free Trade Agreement*)⁴¹, a w 2006 r. amerykański *Lockheed Martin* otrzymał od rządu marokańskiego kontrakt na budowę 24 samolotów typu F-16 dla marokańskich sił powietrznych⁴².

Po trzecie, konflikt w Saharze Zachodniej miał swój duży rezonans na forach organizacji międzynarodowych. W lipcu 1976 r. na XIII sesji zwyczajnej (Zgromadzenie Głów Państw i Szefów Rządów) OJA w Port-Louis na Mauritiusie uchwalono rezolucję,

³⁶ D. Madeyska, op.cit., s. 158–160; A. Kasznik-Christian, op.cit., s. 395–396.

³⁷ Y.H. Zoubir, K. Benabdallah-Gambier, *The United States and the North African Imbroglia: Balancing Interests in Algeria, Morocco, and the Western Sahara*, „Mediterranean Politics” 2005, vol. 10, nr 2, s. 188; S. Zunes, *Morocco and Western Sahara*, „Foreign Policy in Focus” 01.12.1998, edycja internetowa, http://www.fpfif.org/reports/morocco_and_western_sahara, odczyt z dn. 14.06.2011.

³⁸ S. Zunes, op.cit.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Zob. szerzej: Y.H. Zoubir, K. Benabdallah-Gambier, op.cit., s. 188–189.

⁴¹ Szerzej o szczegółach porozumienia zob.: *U.S. – Morocco Free Trade Agreement*, „The American Journal of International Law” 2004, vol. 98, nr 4, s. 835–836.

⁴² *Royal Moroccan Air Force*, Global Security.org (edycja internetowa, odczyt z dn. 14.06.2011).

na której mocy wzywano wszystkie strony konfliktu i ludność Sahary Zachodniej do pokojowego rozwiązania sporu⁴³. Dwa lata później na XV sesji w Chartumie w sprawie Sahary Zachodniej ustanowiono Komitet *Ad Hoc* złożony przynajmniej z pięciu szefów państw OJA, włączając w to urzędującego przewodniczącego tej organizacji⁴⁴. Na XVIII sesji zwyczajnej zorganizowanej w Nairobi, przyjęto raport sekretarza generalnego i zalecenia Komitetu *Ad Hoc*, na których podstawie wezwano rząd Maroka i Front Polisario do podjęcia bezpośrednich negocjacji i przeprowadzenia referendum, w którym mieszkańcy Sahary Zachodniej zdecydowaliby o samostanowieniu⁴⁵.

W wyniku aktywności Algierii problem samostanowienia Sahary Zachodniej znalazł swoje odzwierciedlenie w pracach OJA. W 1982 r. SARD została przyjęta do OJA⁴⁶. Natomiast na XIX sesji OJA w Addis Abebie, która odbywała się w dniach 6–12 czerwca 1983 r. ponownie wezwano króla Maroka Hassana II do przeprowadzenia referendum⁴⁷. Spotkało się to z ostrym sprzeciwem ze strony Maroka, co w połączeniu z szerokim uznaniem SARD w Afryce, przyczyniło się w 1984 r. do zawieszenia członkostwa Maroka w OJA.

Na forum ONZ⁴⁸ sprawa Sahary Zachodniej pojawiła się pośrednio już w 1960 r., kiedy to Zgromadzenie Ogólne ONZ na sesji zwyczajnej przyjęło rezolucję nr 1514, w której wskazano na prawo wszystkich narodów do samostanowienia, podkreślając w ten sposób walkę z kolonializmem. Ponieważ Sahara Zachodnia była wówczas kolonią hiszpańską, rezolucja ta odnosiła się także i do tego problemu⁴⁹. W 1966 r. na XXI sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ uchwalono rezolucję w sprawie Sahary Hiszpańskiej i eksklawy Ifni, w której potwierdzono niezbywalne prawo społeczności zamieszkujących te dwa obszary oraz wezwano do jak najszybszej dekolonizacji Ifni, a w odniesieniu do Sahary Hiszpańskiej do przeprowadzenia referendum⁵⁰. Wezwania do rozwiązania „sprawy” Ifni i Sahary Hiszpańskiej zostały potwierdzone w rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ: nr 2354 z 1967 r.; nr 2428 z 1968 r.; nr 2591 z 1969 r.; nr 2711 z 1970 r.; nr 2983 z 1972 r.; 3162 z 1973 r.; 3292 z 1974 r. (wówczas skierowano do MTS prośbę o wydanie opinii w sprawie związków jurysdykcyjnych

⁴³ AHG/res.81 (XII).

⁴⁴ AHG/Res.92 (XV).

⁴⁵ AHG/Res.103 (XVIII).

⁴⁶ Zob. J. Naldi, *The Organization of African Unity and The Saharan Arab Democratic Republic*, „Journal of African Law” 1982, vol. 26, nr 2, s. 152.

⁴⁷ AHG/Res.104 (XIX); zob. także: *OAU Peace Plan on Western Sahara*, http://saharamonitor.net/oau_peace_plan_on_western_sahara.html, odczyt z dn. 14.06.2011.

⁴⁸ Wyszczególnienie niektórych rezolucji ONZ dotyczących Sahary Zachodniej zob.: *Western Sahara: Out of the Impasse*, International Crisis Group, 11.06.2007, s. 1.

⁴⁹ Rezolucja ZO ONZ nr 1514 (XV), wszystkie rezolucje i dokumenty ONZ są dostępne na: www.un.org, odczyt z dn. 15.06.2011.

⁵⁰ Rezolucja ZO ONZ nr 2229 (XXI). W rezolucji tej sprawę Ifni i Sahary Hiszpańskiej potraktowano jako dwa osobne przypadki. Uwagę na to zwrócono m.in. w: *Western Sahara...*, s. 1.

obszaru Sahary Hiszpańskiej z Marokiem i Mauretanią); nr 3458 z 1975 r.; nr 31/45 z 1976 r., czy 32/22 z 1977 r. W listopadzie 1979 roku Zgromadzenie Ogólne przyjęło rezolucję nr 34/37, w której potwierdzono niezbywalne prawo ludności Sahary Zachodniej do niepodległości⁵¹.

W tym okresie Rada Bezpieczeństwa ONZ również przyjmowała rezolucje w sprawie Sahary Zachodniej. Były to rezolucje nr 377, 379 i 380 z 1975 r., w których wzywano strony zaangażowane do podjęcia działań prowadzących do uniknięcia eskalacji konfliktu⁵². Następną rezolucję odnoszącą się do Sahary Zachodniej Rada Bezpieczeństwa ONZ uchwaliła dopiero w 1988 r.

Pod koniec lat 80. nastąpił zwrot w sprawie Sahary Zachodniej na forum organizacji międzynarodowych. ONZ przygotowała plan rozwiązania konfliktu (*Settlement Plan*), który został przedstawiony przez sekretarza generalnego ONZ Javiera Pereza de Cuellara we współpracy z OJA. Zawarta tam propozycja rozejmu i następnie potrzeba zorganizowania referendum w sprawie samostanowienia Sahary Zachodniej zostały zaakceptowane przez Maroko i Front Polisario. Rada Bezpieczeństwa ONZ w rezolucji nr 621 z 1988 r. nadała de Cuellarowi mandat specjalnego reprezentanta na rzecz Sahary Zachodniej i skierowała do niego prośbę o jak najszybsze przekazanie Radzie raportu w sprawie przeprowadzenia referendum w Saharze Zachodniej⁵³. Szczegółowy plan rozwiązania sporu i przeprowadzenia referendum został ogłoszony przez sekretarza generalnego w specjalnym raporcie 19 kwietnia 1991 r.⁵⁴ (został on przygotowany na bazie poprzedniego raportu z 18 czerwca 1990 r. <S/21360>). Dzieśnięć dni później Rada Bezpieczeństwa w rezolucji nr 690 ustanowiła pod swoją mocą Misję Narodów Zjednoczonych na rzecz Referendum na Saharze Zachodniej (MINURSO – od francuskiego *Mission des Nations Unies pour l'organisation d'un référendum au Sahara Occidental*). 6 września 1991 r. Maroko i Front Polisario potwierdziły wejście rozejmu w życie.

Dylematy wokół referendum

W początkowej fazie swojego istnienia MINURSO miało monitorować przestrzeganie rozejmu pomiędzy stronami skonfliktowanymi; sprawdzać, czy Marokańczycy redukuje swoje siły na obszarze Sahary Zachodniej; monitorować, czy siły marokańskie i siły Frontu Polisario znajdują się w ustalonych lokacjach; podjąć stosowne kroki w celu uwolnienia wszystkich saharyjskich więźniów politycznych i jeńców wojennych; wspomagać Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców w tym, aby uchodźcy

⁵¹ Zob. www.un.org, odczyt z dn. 15.06.2011.

⁵² Zob. *ibidem*.

⁵³ Rezolucja RB ONZ nr 621 (1988).

⁵⁴ S/22464.

saharyjscy mogli powrócić na terytorium Sahary Zachodniej; przeprowadzić identyfikację i rejestrację wszystkich potencjalnych osób, mogących brać udział w referendum oraz zorganizować i zapewnić wolne i uczciwe referendum⁵⁵.

Jednak jak się okazało teoretyczne zadania MINURSO były trudne do zrealizowania w praktyce. Już na samym początku tej misji ujawniono, że pierwotny termin referendum wyznaczony na 1992 r. był zagrożony. Pomimo tego, że skonfliktowane strony ustaliły, iż podstawowym wyznacznikiem osobowym w odniesieniu do osób uprawnionych do wzięcia udziału w referendum był hiszpański spis z 1974 r., według którego liczba ludności Sahary Zachodniej wynosiła 73,497 tys. osób, to Maroko usilnie próbowało zmienić ten stan rzeczy.

Pierwszej próby Marokańczycy podjęli się jeszcze w 1991 r., osiedlając na terytorium Sahary Zachodniej 170 tys. swoich osadników. Następnie rząd marokański zaprezentował listę wskazującą, że liczba populacji jest 2,5 razy większa niż w 1974 r.⁵⁶ W ten sposób Maroko rozpoczęło długotrwałą politykę manipulacji mającą na celu uniemożliwienie przeprowadzenia referendum. Yahia H. Zoubir wskazał na trzy kluczowe powody, dla których Maroko blokowało przeprowadzenie referendum:

- 1) niepewność co do ostatecznego jego rezultatu;
- 2) niestabilna sytuacja w Algierii, który była kluczowym sprzymierzeńcem Frontu Polisario (w 1991 roku po unieważnieniu wyników wyborów parlamentarnych, w Algierii rozpoczęła się krwawa wojna domowa – przyp. R.O.);
- 3) polityka Francji i USA wobec Maroka, której celem było redukcowanie presji w sprawie Sahary Zachodniej, tak aby nie doprowadzić do destabilizacji sytuacji politycznej w tym kraju⁵⁷.

W tym czasie Front Polisario kontestował działania i propozycje Maroka, wskazując przy tym, że niektóre plemiona nie powinny być upoważnione do udziału w referendum. Zdaniem Frontu Polisario pochodziły one z południowego Maroka i ich udział w referendum podważałby jego wiarygodność. Z drugiej strony Maroko twar do wskazywało, że plemiona, co do których Front Polisario miał obiekcyjne to rdzenni mieszkańcy Sahary Zachodniej, których udział w referendum nie powinien być kwestionowany⁵⁸.

Sprawa przeprowadzenia referendum utknęła w martwym punkcie. Dopiero nowo wybrany sekretarz generalny ONZ Kofi Annan podjął się rozwiązania zaistniałej sy-

⁵⁵ Oficjalna strona MINURSO, *Overview of the Mission mandate*, <http://minurso.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3950>, odczyt z dn. 17.06.2011.

⁵⁶ L.E. Smith, op.cit., s. 548.

⁵⁷ Y.H. Zoubir, *Stalemate in Western Sahara: Ending International Legality*, „Middle East Policy” 2007, vol. XIV, nr 4. s. 163.

⁵⁸ J.E. Roussellier, *Quicksand in the Western Sahara? From Referendum Stalemate to Negotiated Solution*, „International Negotiation” 2005, vol. 10, s. 324.

tuaacji. W 1997 r. powierzył on Jamesowi Bakerowi specjalną misję, aby ten doprowadził skonfliktowane strony do ponownych rozmów przede wszystkim w sprawie ustalenia identyfikacji osób, które miałyby wziąć udział w referendum. Po kilku rundach negocjacji udało się we wrześniu 1997 r. w Houston zawrzeć wzajemne układy (tzw. porozumienia z Houston – *Houston Agreements*), w których zawarto kompromis dotyczący procesu identyfikacji⁵⁹. Proces ten ukończono ze znacznym opóźnieniem dopiero w 1999 r., co sprawiło, że termin referendum znów przesuwiał się w czasie. W wyniku procesu identyfikacji liczba zakwalifikowanych osób do wzięcia udziału w referendum wynosiła 86,412 tys.⁶⁰ Pracownicy MINURSO spodziewali się odwołań osób, którym odmówiono prawa udziału w referendum, szacując, że ich liczba może wynieść około 15 tys. W rzeczywistości jednak do MINURSO napłynęło 131,038 tys. odwołań. Z tego 95% wszystkich odwołań pochodziło od kandydatów wspieranych przez Maroko; 61% z nich rezydowało w Maroku, a jedynie 34% przebywało na terytorium Sahary Zachodniej. Jak podaje Jacob A. Mundy – dla MINURSO spełniła się najgorsza obawa, że proces odwoławczy będzie dosłownie powtórzeniem procesu identyfikacji⁶¹.

W wyniku takiej sytuacji Annan zaczął otwarcie kwestionować możliwość przeprowadzenia referendum do 2002 r. Ponadto wątpliwe stawało się rozwiązanie sporu na bazie *Settlement Plan*⁶². Baker jako wysłannik z ramienia Annana próbował ratować sytuację. Odbył on szereg spotkań z Mohammedem VI, który po śmierci Hassana II w lipcu 1999 r. został królem Maroka. Na początku 2000 roku Mohammed VI w rozmowie z Bakerem obiecał mu swoje zaangażowanie na rzecz wynegocjowanego wcześniej porozumienia. W rzeczywistości jednak Mohammed VI przyszłość Sahary Zachodniej widział w formie autonomii pod marokańskim zwierzchnictwem. Opcja taka była nie do zaakceptowania przez Front Polisario, który obstawał przy *Settlement Plan* jako podstawie do jakichkolwiek dalszych negocjacji⁶³. Negatywny wydzźwięk, jaki pojawił się wokół sprawy Sahary Zachodniej dobitnie oddawał raport sekretarza generalnego ONZ z lipca 2000 roku, w którym podkreślono brak postępu w rozwiązywaniu trudności w Saharze Zachodniej⁶⁴.

W 2001 r. Baker zaproponował odmienne niż dotychczas rozwiązanie, znane jako „Porozumienie Ramowe” (pełna nazwa w jęz. ang. *Framework Agreement on the Status of Western Sahara*)⁶⁵. Układ ten zakładał zawołowaną propozycję integracji

⁵⁹ Szczegółowe ustalenia zob. Annex I, S/1997/742. Ponadto zob. J.E. Roussellier, op.cit., s. 324.

⁶⁰ J.E. Roussellier, op.cit., s. 325.

⁶¹ J.A. Mundy, *Seized of the Matter: The UN and the Western Sahara Dispute*, „Mediterranean Quarterly” 2004, vol. 15, nr 3, s. 133.

⁶² Ibidem.

⁶³ J.E. Roussellier, op.cit., s. 326.

⁶⁴ S/2000/683.

⁶⁵ S/2001/613, Annex I.

Sahary Zachodniej z Marokiem pod etykietą autonomii⁶⁶. Przewidywano maksymalnie 5-letni okres przejściowy, podczas którego polityka wewnętrzna Sahary Zachodniej byłaby prowadzona przez instytucje reprezentowane przez rezydentów Sahary Zachodniej. Polityka zagraniczna miała być prowadzona przez Maroko. Po tym czasie zakładano przeprowadzenie referendum, w którym przewidywano udział wszystkich tych, którzy zamieszkiwali terytorium Sahary Zachodniej minimum na rok przed jego rozpisaniem⁶⁷. Plan ten stwarzał rządowi marokańskiemu duże pole do manipulacji przy przygotowywaniu się do referendum. „Porozumienie Ramowe” zostało ostro potępione przez Front Polisario i Algierię oraz powściągliwie przyjęte przez Radę Bezpieczeństwa ONZ⁶⁸.

30 lipca 2002 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję (nr 1429), w której za podstawę rozwiązania konfliktu uznano *Settlement Plan* z 1991 r. lub jakiegokolwiek inne porozumienie, które zostałyby zaakceptowane przez obie strony⁶⁹. Następnie na początku 2003 r. Baker przedstawił swój drugi plan (*Peace Plan for Self-Determination of the People of Western Sahara* – cyt. dalej II plan Bakera). Zgodnie z tym planem na obszarze Sahary Zachodniej miało zostać przeprowadzone referendum w okresie do pięciu lat, w którym udział mogli wziąć wszyscy, którzy ukończyli 18 lat; znaleźli się na przygotowanej przez MINURSO liście z 30 grudnia 1999 r. lub na liście repatriantów przygotowanej przez Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców oraz przebywali od 30 grudnia 1999 r. na terytorium Sahary Zachodniej. W drodze wyjątku udział w referendum mogli wziąć ci, których nazwiska nie figurowały na liście z 30 grudnia 1999 r., jednak musieli oni przedstawić wiarygodne dowody (3 świadków lub odpowiednie dokumenty) poświadczające ich permanentną obecność na terytorium Sahary Zachodniej od 30 grudnia 1999 r. Głosujący w referendum mogli wybrać opcje, które zostały przyjęte w ramach *Settlement Plan* z 1991 r., a więc zakładano także możliwość wypowiedzenia się za niepodległością Sahary Zachodniej. Dwoma pozostałymi opcjami były: autonomia lub integracja z Marokiem⁷⁰.

W lipcu 2003 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ uchwaliła rezolucję nr 1495, która jak podaje Y.H. Zoubir wzmocniła II plan Bakera i przyjęła wykonawczy charakter w stosunku do skonfliktowanych stron⁷¹.

Pierwotnie reakcje Frontu Polisario i Maroka na II plan Bakera były podobne. Obydwie strony odniosły się do niego krytycznie. Maroko odrzuciło II plan Bakera z następujących powodów: po pierwsze, ze względu na dezaprobatę wobec preroga-

⁶⁶ L.E. Smith, op.cit., s. 548.

⁶⁷ A. Kosidło, op.cit., s. 205. Szczegóły porozumienia zob. S/2001/613 Annex I.

⁶⁸ L.E. Smith, op.cit., s. 549; J.A. Mundy, op.cit., s. 136.

⁶⁹ Y.H. Zoubir, op.cit., s. 164, pełny tekst rezolucji: S/RES/1429 (2002).

⁷⁰ S/2003/565, Annex II, zob. także: Y.H. Zoubir, op.cit., s. 165.

⁷¹ Y.H. Zoubir, op.cit., s. 165. Pełny tekst rezolucji: S/RES/1495 (2003).

tyw autonomicznego rządu Sahary Zachodniej w okresie przejściowym; po drugie, z powodu przyjętej klasyfikacji osób, które mogłyby wziąć udział w referendum (ograniczało to ewentualne możliwości manipulacji ze strony Maroka, np. szybkie przetransportowanie nowych osadników) oraz po trzecie z racji uwzględnienia w ramach referendum opcji niepodległości Sahary Zachodniej⁷². Swoje stanowisko rząd Maroka potwierdził w oficjalnej odpowiedzi kierowanej do Bakera, w której oświadczono, że autonomia Sahary Zachodniej stanowi jej status ostateczny i z tego powodu Maroko nie może się zgodzić na okres przejściowy, który w rezultacie finalnym nie gwarantuje takiego statusu⁷³. Ponadto Maroko domagało się bezpośrednich negocjacji z Algierią, uważając, że sprawa Sahary Zachodniej stanowi algiersko-marokańską kwestię geopolityczną. Algieria odmawiała takiego ujmowania tej sprawy, uznając z kolei, że nie jest stroną sporu⁷⁴. Dość ostro sformułowana dezaprobata dla II planu Bakera ze strony Maroka po części była pochodną wsparcia dla marokańskich działań ze strony stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ – Francji, a także USA, które w obliczu wojny z muzułmańskim terroryzmem wzmocniły więzi z Marokiem. Francja zaś uważała się za gwaranta wewnętrznej stabilności Maroka, szczególnie po atakach w Casablance w maju 2003 r., za które odpowiedzialni byli muzułmańscy fundamentaliści⁷⁵. Pozwalało to Maroku na bardziej odważne zachowania na arenie międzynarodowej w kontekście rozwiązania sporu wokół Sahary Zachodniej.

Początkowo Sekretarz Generalny Frontu Polisario M. A. Aziz wskazywał, że jedynym rozwiązaniem, które uzyskało aprobatę stron sporu i międzynarodowej społeczności jest *Settlement Plan* z 1991 r.⁷⁶ Jednak w wyniku oddziaływania Algierii, kilka miesięcy później Front Polisario zaakceptował II plan Bakera. Dla Algierii poparcie II planu Bakera wynikało z określonych wówczas okoliczności politycznych. Po pierwsze po atakach *al-Ka'idy* na terytorium USA w 2001 roku, Amerykanie rozpoczęli wojnę z międzynarodowym terroryzmem i problemy Sahary Zachodniej uznano za mniej istotne. Wówczas Algieria obok Maroka stała się dość istotnym sprzymierzeńcem działań prowadzonych przez USA w Afryce Północnej. Zacieśnieniu uległa amerykańsko-algierska współpraca w dziedzinie politycznej i wojskowej. Z pomocą USA algierskie służby w latach 2003–2004 rozpoczęły na szeroką skalę akcje wymierzone w muzułmańskich fanatyków, często znajdujących schronienie w algierskiej

⁷² *Western Sahara...*, s. 3.

⁷³ S/2004/325 Annex I, *Reply of the Kingdom of Morocco to Mr Baker's proposal entitled „Peace Plan for the Self-Determination of Western Sahara”*.

⁷⁴ C. Migdalovitz, *Western Sahara: Status of Settlement Efforts*, CRS Report for Congress, 24.02.2005.

⁷⁵ Y.H. Zoubir, op.cit., s. 166.

⁷⁶ T. Shelley, *Behind the Baker Plan for Western Sahara*, „Middle East Research and Information Project” (MERIP), 1.08.2003, <http://www.merip.org/mero/mero080103>, odczyt z dn. 28.06.2011.

części Sahary. Wpisywało się to w strategiczne działania USA pod nazwą *Pan-Sahel Initiative* (PSI), opierające się na współpracy amerykańskiej z państwami Maghrebu i Sahelu w walce z terrorystami⁷⁷. Po drugie, Algieria chciała w ten sposób odnieść polityczne zwycięstwo w rywalizacji z Marokiem. Zdając sobie sprawę, że Maroko nie zaakceptuje II planu Bakera, Algierczycy, którzy wraz z Frontem Polisario zaaprobowali plan, pokazali w ten sposób społeczności międzynarodowej, że Maroko stanowi jedyną przeszkodę w realizacji pokojowego rozwiązania sporu wokół Sahary Zachodniej⁷⁸.

W zaistniałej sytuacji w 2004 r. misja Bakera dobiegła końca. Próby rozwiązania sporu w Saharze Zachodniej utknęły w martwym punkcie. W maju 2005 r. na kontrolowanych przez Maroko terytoriach Sahary Zachodniej wybuchło powstanie, które swoje główne ognisko miało w mieście al-‘Ajun. Pomimo że Maroko starało się ukryć, jak najwięcej faktów przed światową opinią publiczną, wiele informacji wydostawało się poza granice tego kraju⁷⁹. Rok później Maroko próbowało pokazać międzynarodowej społeczności, iż stara się podjąć jakiegokolwiek działania, aby rozwikłać trudną i napiętą sytuację w Saharze Zachodniej i zaczęło przygotowywać plan „transformacji” tego obszaru, który został ogłoszony w maju 2007 r.⁸⁰ Przewidywał on przyznanie autonomii Saharze Zachodniej pod egidą Maroka. Plan ten miał silne poparcie ze strony USA, Francji, a także Hiszpanii i został wzięty pod uwagę w rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1754. W takim układzie politycznym, Maroko odrzucało wszelkie inicjatywy, które wskazywały na potrzebę negocjacji z Frontem Polisario, ignorując przy tym wiele rezolucji ONZ⁸¹.

W styczniu 2009 r. obecny sekretarz generalny ONZ Ban Ki-Moon mianował swoim wysłannikiem do Sahary Zachodniej amerykańskiego dyplomatę Christphera Rossa, który miał przyczynić się do wznowienia negocjacji pomiędzy skonfliktowanymi stronami. Początkowo Rossowi udało się zaaranżować kilka tur nieformalnych spotkań pomiędzy dwoma skonfliktowanymi stronami (I tura w austriackim Dürnstein w sierpniu 2010 r.; II, III, IV i V tura w Nowym Jorku – luty, listopad, grudzień 2010 r. oraz styczeń 2011 r. Do spotkania doszło także w marcu 2011 r. na Malcie)⁸².

⁷⁷ L.E. Smith, *op.cit.*, s. 551–552; szerzej o PSI zob. J. Fisher-Thompson, *U.S.-African Partnership Helps Counter Terrorist in Sahel Region*, 23.03.2004, <http://www.america.gov/st/washfile-english/2004/March/20040323170343r1EJrehsiF0.1366693.html>, odczyt z dn. 28.06.2011.

⁷⁸ Y.H. Zoubir, *op.cit.*, s. 165.

⁷⁹ Szerzej o powstaniu zob. J. Mundy, *Western Sahara Between Autonomy and Intifada*, „Middle East Research and Information Project”, 16.03.2007, www.merip.org/mero/mero031607, odczyt z dn. 02.07.2011.

⁸⁰ Dzień wcześniej Front Polisario przedstawił swoje koncepcje planu pokojowego.

⁸¹ Y.H. Zoubir, *The Western Sahara conflict: regional and international repercussions*, <http://concernedafricascholars.org/docs/bulletin85zoubir.pdf>, odczyt z dn. 02.07.2011.

⁸² *Ibidem*; *Western Sahara and Morocco Talks in New York*, <http://www.radioangulo.cu/en/news/the-world/10740-western-sahara-and-morocco-talk-in-new-york.html>, odczyt z dn. 02.07.2011.

Przedmiotem dyskusji były także wydarzenia z listopada 2010 r. z obozu Gdim Izik, zamieszkiwanego przez około 12 tys. osób. Obóz ten powstał nieopodal Al-‘Ajun. W wyniku zamieszek w starciach Saharyjczyków z marokańskimi siłami bezpieczeństwa zginęło 13 osób, a 730 zostało rannych⁸³.

4. Status SARD w stosunkach międzynarodowych

Ustanowiona przez Front Polisario w 1976 r. SARD w swoim funkcjonowaniu przypomina państwo. Czy jednak może być traktowana jako podmiot państwowy? Państwo składa się z trzech elementów konstytutywnych: terytorium, ludności, suwerennej władzy. Do tego też jest dodawany czwarty element – zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami⁸⁴. SARD kontroluje (wprawdzie niewielką – ok. 20%) część terytorium Sahary Zachodniej, na którym to obszarze zamieszkuje ludność saharijska (należy dodać do tego uchodźców w obozach w Algierii). Od momentu powstania SARD jej prezydentem jest M. A. Aziz. Funkcję premiera sprawuje obecnie Abdelkader Taleb Omar. W 1976 r. SARD proklamowała swoją konstytucję.

W odniesieniu do czwartego elementu SARD na przestrzeni 35 lat istnienia była uznawana w sumie przez 81 państw⁸⁵. Spory odsetek państw afrykańskich, państw Ameryki Łacińskiej i w mniejszym stopniu Azji uznaje SARD i ma ustanowione z nią relacje dyplomatyczne. Wśród nich przede wszystkim należy wymienić: Algierię, Boliwię, Ekwador, Etiopię, Iran, Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną (KRL-D), Mali, Mauretanię, Meksyk, Nigerię, Nikaragwę, Paragwaj, Syrię, Tanzanię, Republikę Południowej Afryki (RPA), Urugwaj, Wenezuelę, Zambię, Zimbabwe. Kilka państw w różnym okresie czasu cofnęło uznanie SARD, m.in. Afganistan, Albania, czy przede wszystkim Indie – największe państwo świata, które kiedykolwiek uznawało SARD. Warto zwrócić uwagę, że państwa uznające SARD raczej nie należą do obozu politycznego świata Zachodu. Szczególnie obecność w tej grupie Iranu, Syrii, KRL-D, Boliwii, Wenezueli, Ekwadoru oraz wielu państw afrykańskich pokazuje, że uznanie SARD wpisuje się w szeroki kontekst prowadzenia polityki zagranicznej przez te państwa i nie stanowi to przypadku. Z kolei postawa Albanii, która 1 kwietnia 2009 roku została przyjęta do NATO; Afganistanu, którego rząd jest w orbicie wpływów USA i Indii, którym zależy na bliskiej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi utwierdza w przekonaniu, że w wielu przypadkach uznanie SARD ma wymiar *stricte* polityczny, a problem Sahary Zachodniej jest traktowany instrumentalnie.

⁸³ Ibidem oraz szerzej zob. J. Mundy, *Western Sahara's 48 Hours of Rage*, „Middle East Research and Information Project”, <http://www.merip.org/mer/mer257/western-saharas-48-hours-rage>, odczyt z dn. 03.07.2011.

⁸⁴ Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1999, s. 124.

⁸⁵ <http://www.tvsomalilandeuropa.net/?page=newsReadDetails&Detail=2771>, odczyt z dn. 03.07.2011.

Ponadto SARD obok innych państw jest członkiem Unii Afrykańskiej, która funkcjonowała wcześniej pod nazwą OJA. Jednocześnie z powodów czysto politycznych SARD jako podmiot muzułmański nie została przyjęta do Ligi Państw Arabskich (*Dżami'at ad Duwal al-'Arabijja* – LPA), ani do Organizacji Współpracy Muzułmańskiej (*Munazzamat at-Ta'wun al-Islami* – OWM)⁸⁶.

Pomimo że SARD spełnia kryteria, aby być traktowana jako państwo, trudno w literaturze przedmiotu znaleźć potwierdzenie tego stanu rzeczy. Na przeszkodzie temu może stać wiele kontrowersji, co do uznawania, bądź nieuznawania tego podmiotu oraz związana z tym kwestia faktycznej suwerenności SARD. Czy zatem jeśli SARD nie miałyby wsparcia ze strony Algierii (ma rzeczywisty interes polityczny, aby popierać SARD) i innych państw byłaby w stanie przetrwać? Wydaje się to mało prawdopodobne. W rezultacie na przestrzeni już kilku dekad uwidacznia się wysoki stopień uzależnienia SARD od rządu algierskiego. Dobrym tego przykładem jest zmiana decyzji przez rząd SARD w wyniku algierskiej perswazji, co do II planu Bakera. Zatem istnieje podstawa, aby wskazywać, że SARD nie posiada pełnej suwerenności, czyli samowładności, która jest uznawana za trudny do jednoznacznego zdefiniowania atrybut państwowy⁸⁷.

Malcolm N. Shaw w podręczniku akademickim do prawa międzynarodowego klasyfikuje SARD jako jednostkę terytorialną *sui generis* obok Tajwanu i Tureckiej Republiki Cypru Północnego⁸⁸. Podobnie zostało to ujęte przez Radosława Zenderowskiego w podręczniku do stosunków międzynarodowych⁸⁹. Natomiast rozpatrując specyfikę SARD w kategorii uczestnictwa w stosunkach międzynarodowych w wielu źródłach jest przypisywana ona do kategorii narodu, a więc tego typu uczestnika, który dąży do utworzenia własnego państwa i posiada uznaną na arenie międzynarodowej reprezentację polityczną. Dla takiego narodu państwowość jest *in statu nascendi*. Zatem w odniesieniu do przypadku Sahary Zachodniej, w roli podmiotu jako naród występują wtedy Saharyjczycy, których reprezentacją polityczną jest Front Polisario i ustanowiona przez niego SARD⁹⁰.

Niemniej jednak Sahara Zachodnia, a ściślej SARD może być ujmowana w kategorii quasi-państwa (inne określenia to m.in. państwa nieuznane, państwa *de facto*,

⁸⁶ Wcześniej Organizacja Konferencji Muzułmańskiej. Nazwę zmieniono 28 czerwca 2011 r.

⁸⁷ O suwerenności jako atrybucie państwa zob. szerzej: T. Łoś-Nowak, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych*, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wrocław 2008, s. 60–62.

⁸⁸ M.N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2006, s. 157–158.

⁸⁹ Zob. R. Zenderowski, *Stosunki międzynarodowe. Vademecum*, Wrocław 2006, s. 209–210.

⁹⁰ Zob. T. Łoś-Nowak, op.cit., s. 61; I. Popiuk-Rysińska, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych, ich interesy i oddziaływania*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza – struktura – dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2000, s. 91.

parapaństwa czy pseudopaństwa)⁹¹, a więc podmiotu, który w swoim funkcjonowaniu przypomina państwo, lecz z wielu powodów nie jest w „pełni” państwem. Głównym problemem quasi-państw jest brak ich powszechnego uznania w środowisku międzynarodowym, tzn. występuje sytuacja, w której uznanie danego podmiotu (quasi-państwa) budzi wiele kontrowersji. Quasi-państwo może być uznane przez niewielką liczbę państw, a nawet jedno, które ma w tym wyraźny interes polityczny (m.in. Abchazja, Osetia Południowa, Naddniestrze, Turecka Republika Północnego Cypru). Uznanie SARD cały czas wywołuje wiele niejasności wokół tego podmiotu i ma szczególnie charakter polityczny, a nie prawny, czego dowodzi cofnięcie tego uznania przez kilka państw na przestrzeni ostatnich lat. Zatem z tej przyczyny SARD (oraz inne quasi-państwa) nie zostałyby obecnie przyjęte w poczet państw członkowskich ONZ. Warto przy tym wspomnieć, że niektórzy autorzy dość szczegółowo analizują problem quasi-państw, wskazując na istotne różnice pomiędzy tymi podmiotami, m.in. Michał Kosienkowski wskazał, że Tajwan, SARD i Kosowo są jednostkami geopolitycznymi, które należy traktować w sposób szczególny, ponieważ są one czymś pomiędzy quasi-państwem, a państwem⁹².

5. Wnioski

Spór wokół Sahary Zachodniej, który od momentu opuszczenia tego terytorium przez Hiszpanów trwa już ponad 30 lat jest jednym z wielu rozgrywających się konfliktów na kontynencie afrykańskim, które zostały obciążone dziedzictwem postkolonializmu. Co więcej, dotychczas żadna próba rozwiązania tego sporu nie powiodła się i trudno oczekiwać, aby w przyszłości nastąpił diametralny zwrot w istniejącej sytuacji. Mandat MINURSO, która miała nadzorować przeprowadzenie referendum wydaje się nie mieć końca i jest permanentnie przedłużany. Pomimo tego, że skonfliktowane strony uczestniczą w bezpośrednich spotkaniach to rokowania nie przynoszą oczekiwanych rezultatów. ONZ obecnie nie ma żadnego nowego pomysłu, który mógłby przełamać istniejący impas pomiędzy skonfliktowanymi stronami.

Wydaje się, że społeczność międzynarodowa nie wykorzystała szansy, jaką był *Settlement Plan* z 1991 r., który w tamtym czasie miał fundamentalne znaczenie w procesie rozwiązania tego konfliktu. W obliczu upadku systemu bipolarnego i kształtowania się nowego ładu na świecie wiele kluczowych państw na arenie międzyro-

⁹¹ M. Kosienkowski, *Quasi-państwo w stosunkach międzynarodowych*. „Stosunki Międzynarodowe” 2008, nr 3–4, s. 151. Warto też zwrócić uwagę na opracowanie Marka Sobczyńskiego, który wśród państw o szczególnym charakterze geograficzno-politycznym wyróżnia państwa nieuznane (w tym SARD) oraz państwa podzielone (w tym m.in. Tajwan). Zob. M. Sobczyński, *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne*, Toruń 2006, s. 219–236.

⁹² M. Kosienkowski, op.cit., s. 159.

dowej, w tym przede wszystkim USA nie zdecydowało się na skłonienie Maroka do respektowania zaakceptowanych wcześniej ustaleń. W ten sposób rząd marokański mógł utrudniać i tym samym uniemożliwiać przeprowadzenie referendum.

W obecnej sytuacji trudno wyobrazić sobie, że Sahara Zachodnia stanie się niepodległym podmiotem, a SARD przejmie kontrolę nad całym terytorium. Maroko z pewnością nie będzie w stanie zaakceptować niepodległości Sahary Zachodniej ze względów *stricte* politycznych. Ponadto Maroko na przestrzeni ponad 30 lat zainwestowało ponad 2,4 mld USD w infrastrukturę kontrolowanej przez siebie części Sahary Zachodniej i nie będzie chciało tego zostawić. Zbudowano tam dwa lotniska – w al-‘Ajun i w Dachli, trzy pola startowe, cztery porty morskie (Tan-Tan, El Marsa-al-‘Ajun, Tarfaja i Dachla), 10 tys. km dróg, z czego 35% to drogi bite. 82% tego obszaru ma dostęp do wody pitnej i elektryczności. Największe inwestycje Maroko poczyniło w ostatnich latach. W latach 2004–2008 skala inwestycji była szacowana na 870 mln USD⁹³. Niemniej warto przy tym pamiętać, że utrzymanie infrastruktury militarnej (w tym ponad 2,5 tys. kilometrowego wału piaskowego) i około 200 tys. personelu stanowi dość duże obciążenie dla budżetu Maroka i odbija się to na sytuacji gospodarczej tego kraju⁹⁴. Zatem można zakładać, że w przyszłości jedynie czynnik ekonomiczny będzie w stanie wymusić na rządzie marokańskim zmianę istniejącej sytuacji w Saharze Zachodniej.

⁹³ *Western Sahara: The Cost of Conflict*, Middle East/North Africa Report, 2007, nr 65, International Crisis Group, s. 12.

⁹⁴ L.E. Smith, *op.cit.*, s. 558–559.